

Ü.A.AĞAYEVA

e-mail: u.agaeva@bk.ru

Gəncə Dövlət Universiteti

(Gəncə şəh., H.Əliyev pr., 429)

TƏHSİL SİSTEMİNDƏ BOLONYA PROSESİNİN REALLAŞDIRILMASI

Açar sözlər: bolonya prosesi, təhsil sistemi, təlim, optimallaşdırma, fəaliyyət proqramı.*Ключевые слова:* процесс болония, система образования, обучение, оптимизация, программа деятельности.*Key words:* Bologna process, education system, training, optimization, action program.

Azərbaycan xalqının ümummillə lideri, ulu öndər Heydər Əliyev müstəqil inkişafımızın ən mühüm istiqamətlərindən birinin təhsil olduğunu göstərərək demişdir: “Təhsil hər bir dövlətin, ölkənin, cəmiyyətin həyatının, fəaliyyətinin mühüm bir sahəsidir. Cəmiyyət təhsilsiz inkişaf edə bilməz” (1, s.3). Respublikamızın Prezidenti Möhtərəm İlham Əliyev cənabları da ölkənin inkişafını təhsilin yüksək səviyyədə qurulmasında görür: “O ölkələr inkişaf edir ki, orada təhsil yüksək səviyyədədir, yeni texnologiyalar tətbiq olunur”. (1, s.3). Ulu öndərimizin ölkəmizdə təhsilin inkişafı istiqamətindəki ideyalarına da sadıq qalan Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev cənabları 31 yanvar 2008-ci il tarixdə “Azərbaycan Respublikasının ali təhsil müəssisələrinin Avropa ali təhsil məkanına inteqrasiyası ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında” sərəncam imzaladı. Həmin sənədin icrası ilə əlaqədar 2008-2012-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramının layihəsi hazırlandı. Bununla da, Azərbaycan təhsilinin hazırkı problemlərinin həllinin yeni istiqamətləri yaranmağa başladı. Dünya təhsil sistemində həsr olunmuş ədəbiyyatlardan məlum olur ki, Avropa ölkələri təhsil nazirlərinin 1999-cu ildə Bolonyada elan etdikləri Avropa təhsil sistemi islahatlarının istiqamətlərindən biri çoxpilləli təhsil sistemidir (bakalavr – magistr – doktor).

Azərbaycan Bolonya prosesinə üzv qəbul olunduqdan sonra Təhsil Nazirliyindən aparıcı mütəxəssislərdən ibarət işçi qrupu yaradılmış, həmin işçi qrupu tərəfindən “Azərbaycan Respublikası ali təhsil sistemində 2006-2010-cu illərdə Bolonya Bəyannaməsinin müddəalarının həyata keçirilməsi üçün tədbirlər planı” hazırlanmışdır. Tədbirlər planında ölkəmizdə 1993-cü ildən həyata keçirilən ikipilləli ali təhsil sisteminin inkişaf etdirilməsi, bu məqsədlə istiqamətlər (ixtisaslar) üzrə dövlət təhsil standartlarının hazırlanması, kredit sistemi barədə mövcud dünya təcrübəsinin öyrənilməsi və tətbiqi, xarici ölkələrin ali təhsil müəssisələri tərəfindən verilən sənədlərin tanınması prosedurunun təkmilləşdirilməsi, respublikamızda ali məktəb məzunlarına verilən bakalavr diplomlarına əlavənin Avropa ölkələrinin ali təhsil haqqında müvafiq sənədlərinə uyğunlaşdırılması, ali təhsilin keyfiyyətinin, tələbələrin və müəllimlərin mobilliyinin inkişaf etdirilməsi və sair məsələlər nəzərdə tutulmuşdu.

Son illərdə ali təhsil sahəsində ən mühüm işlərdən biri ölkəmizin Bolonya prosesinə qoşulması və bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlərdir. Buna görə də ölkəmiz ali təhsil sisteminin inkişaf prioritetlərini dünyada, o cümlədən Avropa təhsil məkanında gedən proseslərə inteqrasiya olunmaqla müəyyənləşdirməyə başladı. Hazırda ali təhsil sahəsində həyata keçirilən islahatların əsas istiqamətlərini də məhz bu prinsip təşkil edir. İndiki dövrdə Avropa ölkələri təhsil sistemlərinin inteqrasiyası və ümumavropa ali təhsil məkanının formalaşdırılması xüsusi aktuallıq kəsb edir.

Təhsil naziri prof. Misir Mərdanov demişdir: “2005-ci ildə Bolonya prosesinə qoşulduqdan sonra ötən müddət ərzində ali məktəblərimizdə müəyyən işlər görülsə də, ümumilikdə bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlər qanəedici hesab edilə bilməz. Avropa məkanına inteqrasiyanın ümumilikdə ali təhsil sahəsində islahatların əsas istiqaməti kimi bəyan edilmə-

sinə baxmayaraq, heç də bütün universitetlərimiz bununla əlaqədar zəruri addımları atmağa kifayət qədər səy göstərmirlər” (2, s. 94).

Məlumdur ki, Bolonya Bəyannaməsinin tələbləri baxımından ali təhsilin inkişafı sahəsində tədbirlər üç səviyyədə həyata keçirilməlidir: dövlət, Təhsil Nazirliyi və universitet səviyyələrində.

Qeyd etmək lazımdır ki, dövlətin bu işə böyük dəstəyi vardır. Ölkə Prezidentinin tapşırığı ilə ali təhsildə islahatlar üzrə Dövlət Proqramının layihəsi hazırlanmışdır, normativ-hüquqi bazanın yaradılması ilə bağlı Hökumət tərəfindən bir sıra qərarlar verilmişdir və bundan sonra bu zəruri addımlar atılacaqdır. Hazırda dünya Bankının qrantı hesabına islahatlar layihəsi hazırlanır.

Təhsil Nazirliyi bu sahədə xüsusi Fəaliyyət Planı hazırlamışdır və həyata keçirir. Avropa universitetlərinin təcrübəsi göstərir ki, keyfiyyətin təmin olunması və rəqabət qabiliyyətli kadr hazırlığı sahəsində dünya səviyyəli universitetlərə yaxınlaşma prosesində ali təhsil müəssisələrinin özlərinin rolu daha çoxdur.

Bu mənada bir sıra məqamlara diqqəti cəlb etmək istərdim. İlk növbədə, narahatlıq doğuran məsələlərdən biri universitetlərimizin Avropa ali təhsil məkanına inteqrasiyası ilə bağlı müvafiq inkişaf proqramlarının olmamasıdır. Ali məktəblərdə (məsələn, GDU-da, ATU-da və s.) müəllimlər və tələbələr arasında aparılan sorğular göstərmişdir ki, Bolonya prosesinin mahiyyəti, tətbiq edilən yeniliklər – akreditasiya, kredit sisteminin tətbiqi, məzmun islahatları barədə müəllimlərin özlərinin təsəvvürləri yoxdur, nə təhsilverənlər, nə də təhsil alanlar ümumilikdə aparılan islahatların, nəzərdə tutulmuş hədəflərin nədən ibarət olduğu barədə kifayət qədər məlumata malik deyildir. Əgər müəllimlər əvvəlki qaydalarla, metodlarla işləyəcəklərsə, öz fəaliyyətlərində heç bir dönüş etməyəcəklərsə, hansı islahatlardan danışmaq olar, Avropa universitetləri səviyyəsinə necə çatmaq olar? Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, Avropa universitetləri də dayanıb yerlərində saymırlar, sürətlə inkişaf edirlər ki, rəqabətdə uduzmasınlar. Hesab edirəm ki, hər bir universitetin professor-müəllim heyətinin qarşısındakı dəyişikliklərə hazır olması üçün inkişaf proqramı olmalı, bu inkişaf proqramında hər bir müəllimin ehtiyacına uyğun tədbirlər nəzərdə tutulmalıdır.

Daha bir problem, prof. M.C.Mahmudovun qeyd etdiyi kimi, universitetlərimizin idarə olunması ilə bağlıdır. Məlumdur ki, Bolonya Bəyannaməsinin əsas tələblərindən biri ali təhsil müəssisələrində idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsidir. Prof. M.C.Mahmudov göstərir ki, Bolonya sistemə keçməyə maneə olan faktorlardan biri universitetlərimizdə müəllim-tələbə nisbətinin aşağı olması, strukturun təkmil olmaması, lüzumsuz fakültələrin, kafedraların saxlanmasıdır. Hökumət tərəfindən bakalavr hazırlığı üzrə ixtisasların (istiqamətlərin) yeni siyahısı təsdiq edilib, lakin ali təhsil müəssisələrində bununla əlaqədar zəruri dəyişikliklər ləng aparılır. Prorektorlar, dekanlar, kafedra müdirləri kifayət qədər təşəbbüskarlıq göstərmirlər, ənənəvi iş prinsiplərinə üstünlük verirlər, daha çox cari məsələlərin həlli ilə məşğul olurlar. Bu vəzifələrə gənc və prespektivli, beynəlxalq təcrübə ilə tanış olan kadrlar irəli çəkilmir, onların inkişafı sahəsində sistemli iş aparılmır. Xüsusi vurğulamaq istəyirəm ki, ali təhsilimizin inkişafı bilavasitə idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsi, dünyanın aparıcı universitetlərində tətbiq olunan müasir idarəetmə mexanizmlərindən istifadədən birbaşa asılıdır və bu istiqamətdə də təsirli tədbirlər görülməlidir. Artıq bu işə Gəncə Dövlət Universitetində ciddi başlanılmış, keçilən bütün mühazirə və seminar məşğələlərinə internet vasitəsilə baxmaq, dinləmək, distant təhsil almaq olar.

Bolonya prosesi ilə bağlı internet səhifələrindəki yazılardan (3) məlum olur ki, Bolonya prosesində həlledici amillərdən biri universitetlərin beynəlxalq əlaqələrinin genişləndirilməsi, dünyanın aparıcı universitetləri ilə səmərəli əməkdaşlığın qurulması və təcrübə mübadiləsinin təşkilidir. Bu əməkdaşlıq innovasiyaların, inkişaf tendensiyalarının bizim universitetlərə gətirilməsində əvəzsiz rol oynaya bilər. Prof. M.C.Mahmudovun belə bir fikri ilə razılaşmaq mümkün deyildir ki, ölkəmizin ali təhsil müəssisələri müəyyən beynəlxalq layihə və

proqramlarda iştirak edirlər, bir sıra universitetlərlə əməkdaşlıq əlaqələri yaratmışlar. Lakin bu əməkdaşlığın real səmərəsi hiss olunmur, həyata keçirilən tədbirlər universitetlərin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə və keyfiyyətin yüksəldilməsinə yönəldilmir. Bu gün dünya universitetlərində əsas prioritet təşkil edən məsələlər bizim ali məktəblərin təcrübəsinə gətirilmir və fəaliyyətdə nəzərə alınmır. Elə bu səbəbdəndir ki, həm ölkədaxili, həm də beynəlxalq hesabatlarda Azərbaycanda ali təhsillə bağlı pessimist proqnozlar verilir, daha çox neqativ hallardan bəhs edilir. Hesab edirəm ki, bu vəziyyət hamımızı ciddi düşündürür (1, s.152).

Universitetlərimizin beynəlxalq layihə və proqramlarda iştirak səviyyəsi də qənaətbəxş hesab edilə bilməz. Bu gün dünyanın aparıcı universitetləri daha çox qrantlar əldə etməklə təhsilin inkişafına yönələn maliyyə resurslarının həcmi artırır, eyni zamanda sınaq təcrübələrinin tətbiqinə şərait yaradırlar. Ali təhsilə cəlb edilmiş qrantların həcminə görə ölkəmiz nəinki Avropa və dünya, hətta postsovet və region ölkələrindən də dəfələrlə geri qalır (4, s.152-153).

Çoxpilləli təhsil sistemində keçiddə əldə olunan imkanları bir daha xatırlamaq və gündəlik fəaliyyətimizdə onlardan maksimum istifadə etməyə çalışmaq məqsədəuyğundur. Belə bir sistem təlimin metodikası və ideologiyası nöqteyi-nəzərindən tələbədə, tələbə partasından başlayaraq ömür boyu bilik əldə etmə vərdişlərini inkişaf etdirir. Məhz bu zaman şəxsiyyətlərarası ünsiyyət vərdişləri yaratmaq lazımdır. Onda bu, alınmış biliklərin yetərinə səlis şəkildə cəmlənməsini təmin edir, kadr hazırlığının müxtəlif səviyyələrində təlimin metodologiya və metodikasının diversifikasiyasına rəvac verir.

Çoxpilləli təhsil sistemi məz universitet təhsilinin xüsusiyyətinə uyğundur, onun əsas məqsədi professional mobilliyə yüksək tələblər şəraitində işləməyə hazır olan stereotiplərdən uzaqlaşmağı bacaran, yeni ideyalar və həll yolları təklif edən geniş təhsilli bakalavr kadrları hazırlamaqdan ibarətdir. Güman edirəm ki, ümumi və müxtəlif profilli ixtisaslaşdırılmış təhsilli birləşdirməyə (məsələn, ixtisadçının bakalavr hazırlığı ilə, riyaziyyatçının bakalavr hazırlığı və ya jurnalistin bakalavr hazırlığı ilə hüquqşünasın bakalavr hazırlığı birləşə bilər və s.) imkan yarandıqda elmlərin kəşifmə sədlərində mütəxəssislər hazırlamaq asanlıqla həllini tapar.

Ədəbiyyat

1. Mahmudov M.C. Bolonya prosesi: problemlər, perspektivlər, reallıqlar. Bakı, "Elm və təhsil", 2010.-503 s.
2. Mərdanov M.C. Azərbaycan təhsili yeni inkişaf mərhələsində. Bakı, Çarşıoğlu, 2009.-258 s.
3. Болонский процесс. – http://showwoman.ru/balonskii_protsess.php.
4. Mahmudov M.C. Azərbaycanın Bolonya prosesinə qoşulmasının reallığa çevrilməsi. ADPU-nun nəşri, Bakı, 2009.-249 s.
5. Касевич В.Б. и др. Болонский процесс в вопросах и ответах.- СПб: Издательство СПбГУ, 2004.-201 с.
6. Байденко В.И. Болонский процесс: структурная реформа высшего образования Европы.- М., Российский Новый Университет, 2002.-128 с.

У.А.Агаева

Реализации Болонский процесс в системе образования

Резюме

В статье исследуются проблемы системы образования после включения Азербайджана в Болонскую систему. Азербайджанская система образования в соответствии с Болонской Декларацией делятся на три уровня (государственный, Министерство Образования и университетский). Даются рекомендации по их оптимизации в процессе образования, которые могут быть использованы государственными чиновниками в системе образования и учителями-практиками.

U.A.Agayeva

Optimization of training work on Bologna education syst
Summary

In article investigated the education system of Azerbaijan, after joining to Bologna system. Also given offers about the three levels (state, Ministry of Education and university) of Azerbaijan education with Bologna Declaration. These offers are useful for officials of education, also for practical teachers.

Rəyçi: ped.e.d., prof. Ş.T.Tağıyev

Redaksiyaya daxil olub: 28.01.2022